

Türkiye ve Kazakistan'da Öğretmen Adaylarının Meslek Tercihleri ve Öğretmenlik Mesleğine İlişkin Düşünceleri

Doç. Dr. Cihangir DOĞAN*

Özet: Bu çalışma 2001 tarihinde Güney Kazakistan'ın Çimkent ve Türkistan illerinde, Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesinde ve 2003 tarihinde Türkiye'nin İstanbul ve Bursa illerinde, Marmara ve Uludağ Üniversitelerinde yapılmıştır.

Araştırmanın amacı değişik iki ülkede eğitimlerini sürdüren öğretmen adaylarının meslek tercihlerini ve öğretmenlik mesleğiyle ilgili düşüncelerini belirlemektir.

Araştırmada tarama yöntemi kullanılarak, örneklem için 448'i Kazak, 726'sı Türk toplam 1174 öğretmen adayı seçilmiştir. Örneklemi oluşturan öğrencilere araştırma konusuyla ilgili 66 soruluk anket uygulanmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre; iki ülkede de öğretmenlik mesleği ilk sıralarda tercih edilmemesine karşılık, bu meslek Türkiye'de Kazakistan'dan daha ön sıralarda tercih edilmektedir. Her iki ülkede de ekonomik getirisi ve statüsü yüksek olan meslekler ilk sıralarda tercih edilmektedir. Türkiye'de ticaret, hukuk, mühendislik ve tıp gibi, meslekler ilk sıralarda tercih edilirken, Kazakistan'da hukuk, ekonomi, bankacılık ve polislik meslekleri ilk sıralarda tercih edilmektedir.

Sonuç olarak öğretmenlik mesleği Türkiye'de Kazakistan'dan daha yüksek oranda tercih edilmesine karşılık, bu meslek iki ülkede de öncelikli istenilen meslekler arasına girememiştir. Bu durumun nedeni olarak diğer faktörlerle birlikte iki ülkedeki yaşama standartlarına göre, öğretmenlik mesleğinin ekonomik getirisinin yetersiz oluşu, mesleğin her iki ülkede de statü ve saygınlığının istenilen düzeyde olmayışı gibi, faktörlerin etkili olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Öğretmen Adayı, Meslek, Meslek Tercihleri, Öğretmenlik Mesleği, Ekonomik durum, Statü

* Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi/İSTANBUL
mcdogan@marmara.edu.tr

GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı temelde benzer kültürleri taşıyan değişik iki ülkedeki öğretmen adaylarının meslek tercihlerini ve öğretmenlik mesleğiyle ilgili düşüncelerini karşılaştırarak benzer ve farklı noktaları belirlemektir. Çalışmada öğretmenlik mesleğinin iki ülkedeki tercih sırası, statüsü, değeri ve sevilmesi gibi konuların araştırılması yanında, bu mesleğin çeşitli sorunlarına ilişkin bir tasviri incelenmiştir.

Türk toplumunda ve kültüründe öğretmenlik mesleğinin önemli yeri vardır. Eski Türk devletlerinde öğretmenlik mesleğinin statüsünün yüksek olmasına karşılık (Akyüz 1978:24), günümüzde bu mesleğin değerinin ve statüsünün giderek azaldığı görülmektedir (Doğan 2003:117).

Türk eğitim tarihinde örgün eğitimde çalışan ilk öğretmen tipleri sübyan mektebinde öğretim yapan muallimler ve medreselerde öğretim yapan müderrislerdir. Ancak bunların dini bilimler alanında yetiştikleri ve din eğitimi verdikleri bilinmektedir (Akyüz 2001:78).

Osmanlılarda ilk defa Fatih döneminde genel eğitimden ayrı olarak sübyan mektebi öğretmenleri olacaklar için, medrese programlarından ayrı bir program hazırlanmıştır (Arslanoğlu 1997:174). Ancak Fatih döneminde sübyan mektebiyle ilgili yapılan programın ve getirilen kuralların Fatih'ten sonra bozulduğu görülmüştür (Koçer 1974:7).

Bugünkü anlamda ilk olarak İstanbul'da 16 mart 1848'de Darül Muallimin okulu öğretmen yetiştiren kurum olarak açılmıştır. Daha sonra öğretmen yetiştiren kurumlar sübyan, rüştiye ve idadiye olmak üzere üç dereceye ayrılmıştır (Akyüz 2001:150).

Meşrutiyet sonlarına doğru savaş yıllarında ilkokul öğretmenlerine aylıkları verilemez duruma gelmiş, bu nedenle öğretmenliğe olan ilgi azalmış, hatta öğretmen bulunamamaya başlanmıştır (Yücel 1938:219).

Cumhuriyet döneminde okul öncesi eğitim alanında öğretmen yetiştirilmesi 1927'de Ankara'da ana okulu ile başlanmıştır. Okul öncesi eğitim kurumlarına öğretmen ve yönetici yetiştiren Ankara Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu 1935'de açılmış, bu kurumlar başlangıçta iki yıllık daha sonra dört yıllık eğitim verirken, 1989-1990 öğretim yılından itibaren dört yıllık lisans eğitimi verilmeye başlanmıştır (MEB. 1992:8).

Cumhuriyet döneminde ilk öğretmen okullarının eğitim süresi 1924'te ilkokuldan sonra dört yıl olan ilk öğretmen okulları beş yıla çıkarıldı. 1932-

1933 Öğretim yılında ilk ğretmen okullarının süresi altı yıla çıkarılmış, ilk üç devresinde orta okul programı aynen uygulanmış ve son üç yıllık dönemde yeni bir program yapılarak meslek eğitimi verilmiştir. Bu uygulama yıllarca sürmüş ve daha sonra ilk devre kaldırılarak orta okuldan ğrenci alan bir meslek okuluna dönüştürülmüştür. 1970-1971 ğretim döneminde 5+3+3 olan ğretim yılı 5+3+4 yıla çıkarılmış, 1974-1975 ğretim yılından itibaren liseden sonra iki yıllık eğitim enstitülerinde ğretmen yetiştirmeye başlanmıştır. 1982'den itibaren bu okullar eğitim yüksek okulları haline dönüştürülerek üniversitelerin içine alınmış ve 1989-1990 ğretim yılından itibaren liselerden sonra dört yıllık lisans eğitimi olmak üzere toplam 15 yılı dolduran günümüzdeki sisteme gelinmiştir (Şahin 1998:93).

Cumhuriyet döneminde orta okullara ğretmen yetiştiren eğitim enstitülerinin çekirdeğini oluşturan okul 1926-1927'de Konya'da Orta Muallim Mektebi adıyla açılmıştır. Daha sonra bu okul Ankara'ya nakledilmiş, Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiyesi Enstitüsü adıyla bilinmektedir (Ergün 1982:81).

Türkiye'de sayıları gittikçe çoğalan orta okullara ayrı bir branş ğretmeni verilmesi giderek zorlaşınca 1946-1947 ğretim yılında "Toplu Dersler Şubesi" ve 1949-1950 ğretim yılında Fen Bölümü ve Edebiyat Bölümü olarak ikiye ayrılmıştır. Aynı yıl içerisinde İstanbul, İzmir ve Balıkesir ğretmen okullarının içine eğitim enstitüsü açılmıştır. Bundan sonra eğitim enstitülerinde 12 branşta ğretim yapılmış, 1978-1979 ğretim yılından itibaren branş ğretmeni yetiştiren eğitim enstitüleri dört yıla çıkarılmış ve adları "Yüksek ğretmen Okulu" olarak değiştirilmiştir. Bu okullar 16 branş halinde ğretim yaparken, 20 Temmuz 1982'de eğitim fakülteleri haline dönüştürülmüştür (MEB 1992:10).

Liseler için ğretmen yetiştiren Yüksek ğretmen Okulu 1924-1925 ğretim döneminde İstanbul'da, 1956'da İzmir'de ve 1959'da Ankara'da olmak üzere toplam üç yüksek ğretmen okulu açılmış ve 1978'de kapatılmıştır (MEB 1992:11).

Özellikle cumhuriyet döneminde orta ğretim kurumlarının ğretmen ihtiyacını önemli ölçüde niversiteler karşılamıştır. Bunların bazıları sadece kendi öğrencisine pedagojik formasyon verirken, bazıları başka niversite ve akademi mezunlarına da formasyon dersi vermiştir (Karamuk 1973:148).

Türkiye’de öğretmenlik mesleği konusunda önemli bir uygulama da mesleğin cazibesini artırmak, başarılı ve yetenekli öğrencileri bu mesleğe çekmek amacıyla, 1990-1991 öğretim yılından itibaren öğretmen liselerinin tamamı Anadolu Öğretmen Lisesine dönüştürülmüştür (MEB 1992:14).

Türkiye’de öğretmenlik mesleğiyle ilgili önemli bir gelişmede 1998-1999 öğretim yılından itibaren öğretmen yetiştirme programları yeniden düzenlenerek, okul öncesi ve ilköğretim öğretmenliğinin lisans düzeyinde (4 yıl), orta öğretim öğretmenlerinin yabancı dil, müzik, resim, beden eğitimi, özel eğitim, bilgisayar ve öğretim teknolojisi branşlarının dışındaki alanlara tezsiz yüksek lisans 3.5+1.5=5 veya 4+1.5=5.5 öğretim yılı seçeneği esası getirilmiştir (MEB 2000:221).

Kazakistan da 1920’li yıllara kadar öğretmenlik eğitimi almış olan öğretmen yoktu denilebilir. Bu dönemlerde okuma-yazma bilen kimseler ve genç komünistler kısa süreli bir kurstan geçirildikten sonra ilkokul öğretmeni olarak atanmaktaydı. 1920-1930 yıllarında öğretmen okullarının açılmaya başladığını görmekteyiz. Bu dönemde 3 yıllık pedagoji okulları ve 7 yıllık orta okulu bitirenlere belirli bir kurs verilerek öğretmenlik verilmekteydi. 1935’te iki yıllık öğretmen enstitüleri açıldı, 1966’ bu okulların eğitim süresi 5 yıl oldu, 1969’ da pedagoji enstitüleri bünyesinde sınıf öğretmenliği bölümü açıldı, 1980’lerden sonra lisans eğitimi verilmeğe başlandı (Konjevnikov 1984:71-83).

Kazakistan’daki öğretmen okullarının genel özelliklerine bakıldığında Pedagoji okulları 9. sınıftan sonra 4 yıl orta dereceli mesleki eğitim vermektedir. 11. sınıftan sonra 3 yıllık eğitim veren okullar okul öncesi ve ilkokul öğretmeni yetiştirmekteydi. Pedagoji Enstitüleri liseden sonra 4 yıl eğitim vererek orta öğretim için branş öğretmeni yetiştirmekteydi. Bağımsızlıktan sonra eski yönetimden farklı olarak devlet üniversitelerinin yanında özel üniversite bünyelerinde liseden sonra 4 yıl eğitim veren öğretmenlik programları açılmıştır.

Kazakistan’da Sovyet yönetimi döneminde öğretmenlerin ekonomik ve statü bakımından iyi durumda olduğu söylenebilir. Bu dönemde öğretmenlerin konut, ısınma, ulaşım, elektrik, su, gaz gibi, masrafları devlet tarafından karşılanmaktaydı. Kazakistan’ın bağımsızlığından sonra öğretmenlik mesleğinin eski cazibesini kaybettiği söylenebilir. Ancak 2000’li yıllardan sonra öğretmenlerin ekonomik durumlarının giderek iyileştirilmesi, gelecekte Kazakistan’da öğretmenlik mesleğinin cazip hale geleceği izlenimini vermektedir.

Meslek Tercih

Meslek, yasalarca kabul görülen ve başkalarının yararına mal ve hizmet üretme faaliyeti olarak belirtilmiştir (Kuzgun 200:39). Tanımdaki adı geçen faaliyetler ise gerekli olan bilgi, eğitim, deneyim, yetenek, beceri ve kişisel nitelikler olarak değerlendirilmiştir.

Meslek tanımını biraz daha değişik açıdan ele alanlar; sosyal, ekonomik, bilimsel ve teknolojik boyutları olan, bireysel ve toplumsal yaşam için zorunlu bir iş bölümü sonucu ortaya çıkmış bir uğraş olarak ifade etmişlerdir (Alkan vd. 1997:203). Başka bir deyişle meslek kavramı, birey ve toplumun maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılayan, ekonominin bir fonksiyonu olan, bağımsız bir Őekilde mümkün olduğu kadar sürekli yapılan, kabiliyet ve ilgilere dayalı olarak öğrenilmiş ve ustalık kazanılmış, karşılığında ekonomik çıkar sağlanan hizmettir (zcan 1985:3). Meslek tanımındaki bireyin geçici olarak yaptığu işlerin meslek olarak kabul edilmediği ve mesleklerde sürekliliğin esas olduğu görülmektedir.

Meslek tercihi, mesleklerin istenirlik açısından sıraya konulmasıdır. Kısaca bireyin kendisine açık olan beğendiği mesleklerden birini seçip, onda karar kılmasına meslek tercihi diyoruz. Bireyin seçtiği meslek; onun değer yargısında, dünya görüşünde ve yaşama tarzında önemli değişiklikler oluşturur (O'hara 1959:292). Bir Meslek bireye geçim ve kazanç sağlamasının yanında, ona sosyal alanlarda da birçok kazanımlar sağlar. Bunun yanında bireye vazgeçilmez görev ve sorumluluklar yükler. Bu nedenle meslek seçimi yalnız bireyin hayatını kazanması için bir araç olmayıp, aynı zamanda toplumda sosyal bir konuma kavuşma ve sosyal bir rol edinebilme aracı ve yoludur. Böylece bireyin seçtiği meslek, bireye kendini gerçekleştirme fırsatı verir (ner 1982:22) ve onun işinde mutlu ve başarılı olmasında önemli rol oynar.

Meslekler toplumların değişen ihtiyaç ve değerlerine göre zaman içerisinde bir derecelenme gösterir. Bu nedenle bir mesleğin değer ve önemi toplumdan topluma değişebildiği gibi, zaman içerisinde aynı toplumda da değişebilmektedir. İnsanların bir mesleğe karşı ilgi ve istekleri bu mesleğin toplumdaki önemi ve değerleriyle yakından ilgilidir.

Günümüzde meslekler bir taraftan karmaşık hale gelirken, bir taraftan da sayıları on binlerle ifade edilir duruma gelmiştir. Bu çalışmayı gerçekleştirdiğimiz ülkelerde gençlerin kendi ilgi ve yeteneklerini tanıyarak, kendilerine uygun gerçekçi bir meslek seçtiklerini söylemek güçtür. Çünkü bu ülkelerde toplumlar henüz mesleğe yönelme açısından yeteri kadar bilinçlendiği ve gerekli araçlara sahip olduğu söylenemez.

Meslek seçiminde etkili olan temel faktörleri inceleyen araştırmacılar, meslek seçimi ve meslek edinme bakımından bireyin kişisel özellikleri, fiziksel özellikleri, ailesinin özellikleri, çevrenin özellikleri ve mesleğin özelliklerinin belirleyici rol oynadığını belirtmişlerdir (Kulaksızoğlu 1998:154). Diğer bir araştırmacı meslekleri temelde fizyolojik ihtiyaçları karşılaması, güvenli ve düzenli olması, sevgi ve saygı sağlanması ve özünü gerçekleştirme bakımından dört ana grupta incelemiştir (Kuzgun, 2000:78).

Meslek değeri; bir meslekten beklenen doyum türlerinin sıralanmasıdır. Buna göre bazı mesleklerin değeri; yeteneği kullanma, özgün fikirler üretme, ilgilerini geliştirme, değişiklik, yüksek kazanç sağlama, düzenli bir hayat sürme, sosyal güvence, ilerleme, şöhret sahibi olma, risk alma, liderlik, bağımsızlık, işbirliği ve dayanışma, sosyal saygınlık, yarışma ve rekabet gibi özellikler taşır.

Meslek edinme konusunda önemli bir nokta da bireyin kendi yetenek, ilgi ve isteği doğrultusunda bir meslek seçtiğinde başarı şansının yüksek olmasıdır. Bundan dolayı bireyin ömrü boyunca hayatını kapsayan ve etkileyen bir mesleğin seçimi hayati önem taşır (Razon 1983:35). Çünkü bireyin yeteneğine, ilgi ve isteğine uygun olmayan bir mesleğe yönelmesi, onun doğal yapısına uygun olmaz. Bunun sonucunda birey bir taraftan kendi kendisiyle uyumsuzluk yaşarken, diğer taraftan psikolojik açıdan doyumsuzluğa ve rahatsızlığa neden olabilir. Bu nedenle bir mesleğin gerektirdiği niteliklerle bireyin nitelikleri birbirine ne kadar yakın olursa, meslekte başarı oranının o kadar yüksek olacağı belirtilmiştir (Kuzgun 2000:128).

Öğretmenlik Mesleği

Toplumların gelişmişliği ile insan faktörüne verilen değer arasında yakın bir ilişki vardır. İnsan yetiştirme temelinde ise; eğitim ve öğretmenlik mesleği yer alır. İnsanlık tarihinin en eski mesleklerinden sayılan öğretmenlik mesleği, birey ve toplum için hayati önem taşır. Öğretmenler toplumların bilinçlenmesinde ve gelişmesinde belirleyici rol oynarlar. Bu nedenle öğretmenlik mesleği diğer mesleklere göre zor ve daha çok kişisel özelliklere sahip olma zorunluluğu gerektirir (Zehm ve Kottler 1993: 16). Çünkü öğretmenlik mesleği sorumluluk gerektiren çok boyutlu bir meslektir (Nergney and Carrier 1981: 124).

İnsan yetiştirme düzeni olan öğretmenlik mesleğinin toplumlar için vazgeçilmez görev ve sorumlulukları vardır. Öğretmenlik mesleğinin önemi ve fonk-

siyonu giderek artmasına karşılık, bu mesleğin birçok ülkede tam anlamıyla gerçek konumuna ulaştığını söylemek zordur. Öğretmenliğin değeri ve statüsü ülkeden ülkeye değişmekle birlikte, bu mesleğinin bazı ülkeler dışında genellikle tercih edilen ilk meslekler arasında yer alamadığı bilinmektedir. Öğretmenlik Japonya'da tercih edilen ilk meslekler içerisinde yer alırken, Türkiye'de son sıralarda tercih edilmektedir (Saracaoğlu 1991: 15).

Eski bir iş alanı olmasına karşılık öğretmenliğin bir meslek dalı olarak kabul edilmesi yeni sayılabilir. Eğitimin bilim olarak ortaya çıkması ve öneminin giderek artması, diğer mesleklerde olduğu gibi, öğretmenlik mesleğinin de özel bilgi ve beceri kazanılmasını zorunlu hale getirmiştir.

Öğretmen; ğrenciyi grup iinde birey olarak tanıyabilen, onun öğrenmesini etkileyen faktörlerle ilişkisini yorumlayan, istenilen başarıya en iyi nasıl ulaşabileceğini bilen, bu alanda geliştirdiği planı uygulayabilen kimsedir (lgen 1995:251).

Öğretmenlik mesleğinin temel özellikleri ve fonksiyonları göz önüne alınarak yapılan tanımda; eğitim sektörü ile ilgili olan, sosyal, kültürel, ekonomik, bilimsel ve teknolojik boyutlara sahip alanlarda özel uzmanlık, bilgi ve becerisini temel alan, akademik çalışma ve mesleki formasyonu gerçekleştiren, profesyonel statüde bir uğraşı alanı olarak belirtilmiştir (Hacıoğlu vd. 1997:23).

Genel olarak öğretmenlik mesleğinin tanımlarına baktığımızda ortak ve benzer noktaları; özel bir ihtisas gerektirmesi, bilgi ve yaşantısı ile belirli alanlarda başkalarının yetişmesine ve gelişmesine yardım edebilmesi, eğitim sektörü ile yakından ilgili olması, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik alanların yanında, bilimsel ve teknolojik alanlarda da bilgi ve beceriye sahip olması, öğrenciyi yakından tanıyarak ilgilenmesi ve mesleki formasyona sahip olunmasını gerektiren bir iş olarak değerlendirilmiştir.

Bilindiği gibi ğretmen belirli bir program ve plan çerçevesinde eğitim etkinlikleri düzenleyerek, öğrencilere gerek bilgi aktarması bakımından, gerekse istenilen davranışların kazandırılması bakımından formal eğitim vermesi nedeniyle; gelişigüzel ve dağınık bilgiler verilmesinden farklı bir özellik taşır.

Öğretmenlik mesleğinin gerektirdiği temel özelliklere baktığımızda; diğer uzmanlık alanlarından daha çok özelliklerin gerekliliği ve bu özelliklere sahip olma zorunluluğu gözükmektedir. Bu duruma neden olarak insan faktörünü yetiştirmenin ve rehberlik etmenin güçlüğünden ve öneminden kaynaklandığı söylenebilir. Bu nedenle öğretmenlik mesleğini seçen kimselerin

bilimsel açıdan çok yönlü yetişmesi, uzun bir eğitim ve pedagojik formasyon alması yanında, bireyin karakter ve kişilik açısından mesleğe uygun olması gerekmektedir. Bir öğretmenin sadece alan, genel kültür ve meslek bilgisine sahip olmasının uygulamada yeterli olamayacağı söylenebilir. Çünkü öğretmenin mesleğe ilgisi ve kişilik yapısı öğrencilerin başarılarını ve kişiliklerini derinden etkileyebilmektedir (Roeser, Eccles, Samerof 1998:324).

Öğretmenlik mesleğini seçen gençlerin daha çok toplumun orta ve alt sınıflarından olduğu bilinmektedir. Hatta bazı araştırmacılar öğretmenlik mesleğinin genellikle gelir düzeyi orta ve ortanın altındaki ailelerin çocuklarının seçtiği bir iş alanı olarak belirtmişlerdir.

Öğretmenlik mesleğinin statüsü fazla yüksek değildir. Çeşitli araştırmalarda öğretmenlik mesleğinin ekonomik durumunun yetersiz ve düşük olduğu belirtilerek, mesleğin statüsünün ekonomik durumundan daha iyi olduğu kabul edilmektedir. Araştırma yaptığımız üniversitelerde eğitimlerine devam eden öğretmen adaylarının yukarıdaki görüşü destekler nitelikte olduğu görülmüştür. Bu nedenle öğretmenlerin aldığı eğitim düzeyine göre mesleğin gelirinin düşük, ancak statüsünün biraz daha yüksek ve saygın olduğu görüşü yaygın olarak benimsenmektedir.

Öğretmenlik mesleğinin dikkati çeken özelliklerinden biri de genellikle bu meslekte çalışanların ikinci bir iş yapması ve mesleğini değiştirme oranının yüksek olmasıdır. Okçabol (1998)'un Türkiye'de yapmış olduğu bir araştırmada 2301 öğretmenden % 70'inin herhangi bir ek iş yaptığı ve öğretmenlerin % 30'u başka bir işte çalışma fırsatı bulduğunda mesleğini bırakacağını belirtmiştir.

Türkiye'de 1986'da öğretmen lisesi mezunlarının %5'i dört yıllık bir öğretmenlik bölümüne girerken, bu dönemde sadece iki fen lisesi çıkışlı olmak üzere, yabancı dil eğitimi yapan özel ve resmi okullardan öğretmenlik bölümlerine girenlerin oranı %3 tür. 1986 senesinde üniversiteye girişte öğretmen adaylarının %12'si öğretmenliği 1-3. tercihi arasında yaptığı, %15'i 4-6. tercihi olduğu, %16.5'i 7-9. tercihi olduğu, %16.8'i 10-12. tercihi olduğu anlaşılmıştır (Ataünal 1987:227).

Türkiye'de özellikle 1990'lı yıllarda gençler arasında öğretmenliğin tercih sırası değer kaybına uğramış, genellikle diğer dalları tutturamayan öğrencilerin öğretmenlik bölümlerini seçtikleri düşüncesi ağırlık kazanmıştır (Oktay 1991:188). Buna karşılık 2000'li yıllardan sonra Türkiye'de öğretmenlik mesleğinin tercih sırasının hissedilir biçimde ilk sıralara doğru yükseldiği görülmüştür (Doğan 2003:120).

AMAÇ

Bu çalışmada değişik iki ülkedeki ğretmen adaylarının meslek tercihlerini ve öğretmenlik mesleğiyle ilgili düşüncelerini belirlemek amacıyla aőađıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1. İki ülkedeki ğretmen adaylarının meslek tercihleri ve öğretmenlik mesleğini istemeleri arasında benzerlik ve farklılık var mıdır?
2. İki ülkedeki ğretmen adaylarının cinsiyetine ve bitirdikleri lise türüne göre, öğretmenlik mesleğiyle ilgili düşünceleri arasındaki ilişki nedir?
3. İki ülkedeki ğretmen adaylarının baba mesleğine, babanın eğitim durumuna ve ekonomik duruma göre, öğretmenlik mesleğiyle ilgili düşünceleri arasında ilişki nedir?

YÖNTEM

Bu araştırma Kazakistan'da Mart-Mayıs 2001 tarihinde Çimkent ve Türkistan illerinde, Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak niversitesinde yapılmıştır. Türkiye'de Nisan-Mayıs 2003 tarihinde, İstanbul'da Marmara niversitesi ve Bursa'da Uludağ niversitesinde yapılmıştır.

Araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Çalışmanın örneklemini için iki ülkedeki adı geçen üniversitelerin öğretmenlik bölümlerinde eğitimlerini sürdüren 448'i Kazakistan'dan ve 726'sı Türkiye'den toplam 1174 ğrenci seçilmiştir.

Örneklem grubunu oluşturan öğrencilere meslek tercihleri ve öğretmenlik mesleği hakkındaki düşüncelerine ilişkin 66 anket sorusu yöneltilmiştir.

Elde edilen verilerin değerlendirilmesinde frekans ve yüzdeler çıkarılmış, ilişkiisel hesaplamalarda ki-kare testi kullanılmıştır.

BULGULAR

Öğrencilerin zellikleri

Her iki ülkede örneklem grubunu oluşturan ğretmen adaylarının yarıdan fazlasını kız öğrenciler oluşturmuştur. Öğretmen adaylarının cinsiyeti bakımından iki ülke ğrencilerinin oranları birbirine yakın çıkmıştır. Bu sonuca göre kız öğrencilerin oranı Türkiye'de %62.5 ve Kazakistan'da %64.1dir. İki ülkede de kız öğrenciler erkek öğrencilerden daha yüksek oranda öğretmenlik mesleğini seçmesine karşılık, kız ğrenci oranı Kazakistan'da biraz daha yüksektir.

Öğrencilerin babalarının eğitim düzeyleri bakımından iki ülkedeki okuma-yazma bilmeyen babalar arasındaki oran birbirine yakın çıkmıştır. Kazakistan da babaların lise bitirme oranı (%30.3) ve yüksek okul bitirme oranı (%53.9), Türkiye'deki babaların lise bitirme (%21.2) ve yüksek okul bitirme oranından (%17.9) oldukça yüksektir. Özellikle yüksek okul bitiren Kazakistanlı babaların oranı, Türkiyeli babaların yüksek okul bitirenlerinden yaklaşık üç kat daha fazladır. Kazakistan'da babaların eğitim düzeyinin yüksek olmasında eski Sovyet yönetiminin önemli rol oynadığı söylenebilir.

Eğitim açısından dikkati çeken önemli bir noktada Kazakistan'ın eğitim sisteminde öğrencilerin başarısında sorumluluk öğrenciden çok öğretmene yüklenirken, Türkiye'nin eğitim sisteminde başarıdaki sorumluluğu birinci derecede öğrenciler üstlenmektedir.

İki ülke arasındaki eğitim düzeyi açısından, öğrencilerin annelerinin eğitim düzeylerinde oldukça farklı bulgular elde edilmiştir. Kazakistanlı annelerin eğitim düzeyi Türkiyeli annelerin eğitim düzeyinden oldukça yüksektir. Okuma-yazma bilmeyen (%10.7) ve yalnız okuma-yazma bilen (%9.7) Türkiyeli annelerin oranı Kazakistanlı annelerin iki katıdır. Özellikle Kazakistan'da lise bitiren annelerin oranı (%28.5), Türkiyeli annelerin iki katından fazla (%12) ve yüksek okul bitiren Kazakistanlı annelerin oranı (%40.7); Türkiyeli annelerin yaklaşık 6 katıdır (%7.6). Kazakistan'da lise ve yüksek okul bitiren annelerin oranı yaklaşık %70 civarındadır.

Örneklem grubunun baba mesleği bakımından Kazakistan'da babaları memur (%26.2) ve işsiz (%15) olan öğrencilerin oranı Türkiyeli babalardan daha yüksektir. Buna karşılık Türkiye'de işçi olan babaların (%36.3) oranı Kazakistanlı babalardan (%17.2) daha yüksektir.

Araştırmada önemli bir noktada babaları öğretmen olan Türkiyeli öğrencilerin oranı (%8.7), Kazakistanlı öğrencilerin (%3) yaklaşık üç katıdır. Ayrıca Kazakistan'da babası sanayici ve tüccar olan öğrencilerin oranı (%7.6), Türkiyeli öğrencilerin yaklaşık yedi katıdır.

Ekonomik açıdan Türkiyeli öğretmen adayları kendi ekonomik durumlarını daha çok orta ve alt gelir grubu olarak algımlarken, Kazakistanlı öğrenciler kendilerini daha çok orta ve üst gelir grubu olarak algılamaktadır.

Bu konuda önemli bir nokta her iki ülkede fert başına düşen milli gelirin birbirine çok yakın olmasına karşılık (yaklaşık 2500 £), dolar bazında Kazakistan'da devlet memuru ve işçilerin aldığı ücretlerin Türkiye'den daha düşük olmasıdır. Kazakistan'da nüfusun %79,9'u 20 dolar ve %16,4'ü 21-40

dolar aldığı kaydedilmiştir (Naryhekov 2000:47). Daha açık bir örnek olarak Türkiye'de bir ğretmen yaklaşık 500 dolar alırken, Kazakistan'da öğretmenlerin ücretleri son yıllarda giderek iyileştirildiği görülmektedir. Bir ğretmenin aylık creti yaklaşık 50 dolardan 100 dolara yükseltilmiştir.

Öğrencilerin bitirdikleri lise türleri bakımından Türkiyeli ğretmen adaylarının meslek okulu mezunu olanların oranı (%18.3), Kazakistanlı ğrencilerin meslek okulu mezunlarından (%11.3) daha yüksektir. Türkiye'de cimnazyum lise türüne, Kazakistan'da ğretmen lisesi türüne rastlanılmamıştır. Her iki ülkede ğretmen adaylarının yarıdan fazlası klasik devlet lisesi mezunu olmasına karşılık, Kazakistan'da bu oran (%74.2), Türkiye'den (%54,7) daha yüksektir.

Öğrencilerin Meslek Tercih ve ğretmenlik Mesleğine İlişkin Düşünceleri

Meslek seçiminde öğrencilerin kimlerden etkilenmesi bakımından Türkiyeli ğrencilerin yaklaşık üçte birinin (%33.7) aile ve arkadaş çevresinden etkilendiği, Kazakistanlı ğrencilerin yarıya yakınının (%46.7) aile ve arkadaş çevresinden etkilendiği belirtilmiştir. Meslek seçiminde her iki ülke ğrencilerinin aile ve arkadaş çevresinden önemli ölçüde etkilenmesine karşılık, Kazakistanlı gençlerin daha yüksek oranda (%42.6) ailesinden etkilendiği görülmüştür. Buna karşılık öğrencilerin kendi isteğiyle meslek seçme oranı Türkiye'de (%59.5) Kazakistan'dan (%51.4) daha yüksektir.

Öğretmen adaylarının istedikleri meslekler bakımından, Türkiyeli ğrenciler yüksek oranda hukuk, mühendislik, tıp ve ticaret gibi meslekleri isterken, öğretmenlik ve psikolojik danışmanlık gibi, meslekler daha sonra gelmektedir. Kazakistanlı ğrenciler ise; hukuk, ekonomi, tercümanlık ve polislik gibi meslekleri ilk sıralarda tercih etmektedir.

Türkiyeli ğrenciler öğretmenlik mesleğini baba mesleğinden daha düşük oranda (%8.3) tercih ederken, Kazakistanlı ğrenciler baba mesleğinden daha yüksek oranda (%3.5) ğretmenlik mesleğini istemektedir.

Kazakistan da öğretmenlik ve doktorluk meslekleri aynı oranda (%3.5) istenilirken, polislik (%5.5) ve mühendislik (%4.5) mesleklerini isteme oranı daha yüksektir. Görüldüğü gibi ğretmen adaylarının meslek tercihi iki ülkeye göre önemli değişiklikler göstermektedir. Bu ülkelerdeki mesleklerin ekonomik getirisinin meslek tercih sıralamasında önemli rol oynadığı söylenebilir.

Öğrencilerin ğretmenlik mesleğini sevmeleri bakımından Türkiyeli ğrenciler (%71.6) Kazakistanlı öğrencilerden (%35.2) daha yüksek oranda mesleklerini sevmektedir. Ayrıca Türkiyeli ğrencilerin düşük bir oranı

(%5) öğretmenlik mesleğini sevmezken, Kazakistanlı öğrencilerin yaklaşık yarısı (%48.4) öğretmenlik mesleğini sevmemektedir .

Bilindiği gibi; bireyin mesleğini sevmesi, onun mesleğe ilgisini, meslek başarısını ve mesleki verimliliğini artırmasında belirleyici rol oynar. Bu nedenle öğretmen adaylarının mesleklerini sevip-sevmemeleri araştırmanın konusu bakımından önem taşımaktadır.

Öğretmenlik mesleğinin toplumdaki saygınlığının nasıl algılandığı konusunda Kazakistanlı öğrenciler öğretmenlik mesleğinin hem saygın olduğu (%57.2), hem de saygın olmadığı (%26) konusunda Türkiyeli öğrencilerden daha yüksek bir oran oluşturmuştur. Türkiyeli öğrencilerin %43.6'sı öğretmenlik mesleğinin saygınlığını kabul ederken, %21.2'si bu mesleğin saygın olmadığını belirtmiştir. Buna karşılık bu konudaki kararsızların oranı Türkiyeli öğrencilerde (%35.2), Kazakistanlı öğrencilerden (%16.8) yaklaşık iki kat daha yüksek çıkmıştır. Bu sonuca göre öğretmenlik mesleğinin saygınlığı konusunda iki ülke öğrencilerinin düşünce farklılıkları artarken, mesleğin saygın olmadığı düşüncesinde farklılık azalmaktadır.

Örneklem grubunu oluşturan her iki ülke öğrencilerinin yaklaşık yarısı, öğretmenlik mesleğinin bireyi iyi bir statüye kavuşturacağını kabul etmektedir. Buna karşılık bu mesleğin bireye iyi bir statü kazandırmayacağını belirten Kazakistanlı öğrencilerin oranı (%36) Türkiyeli öğrencilerden (%21.8) daha yüksekti.

Öğretmenlik mesleğinin bireye iyi bir ekonomik getiri sağladığını kabul eden Kazakistanlı öğrencilerin oranı (%29.2), Türkiyeli öğrencilerin (%10.5) yaklaşık üç katıdır. Öğretmenlik mesleğinin bireye iyi bir ekonomik getiri sağlamadığını düşünen Türkiyeli öğrencilerin oranı (%62.6) Kazakistanlı öğrencilerin (%30) iki katından daha fazladır. Bu sonuca göre kararsızlarla birlikte Türkiyeli öğrencilerin yaklaşık %90'ı öğretmenlik mesleğinin bireye iyi bir getiri sağlamadığını düşünmektedir. Öğretmenlik hakkındaki bu olumsuz düşüncenin mesleğin ilk sıralarda tercih edilmeyişinde önemli bir etken olduğu söylenebilir.

Öğretmenlik mesleğinde iş bulmanın kolay olması düşüncesi iki ülke gençleri tarafından birbirine yakın oranda kabul edilmiştir. Öğretmen adaylarının yarıdan fazlası öğretmenlik mesleğinde iş bulmanın kolay olduğunu kabul ederken, bu görüşe katılmayan Kazakistanlı öğrencilerin oranı (%34.8), Türkiyeli öğrencilerin (%11.4) üç katıdır. Öğretmenlik mesleğinde iş bulmanın kolay olması, bu mesleğin tercih edilmesinde önemli nedenlerden biri olarak gözükmektedir.

Öğretmen adayları tarafından öğretmenlik mesleğinin zor ve sorumluluk gerektiren bir meslek olduğu düşüncesi Türkiye'de (%95.6) ve Kazakistan'da (%78.8) yüksek oranda benimsenmiştir. Öğretmenlik mesleğinin zor ve sorumluluk gerektirdiği düşüncesine katılmayan öğrencilerin oranı, iki ülkede de düşük olmasına karşılık, Türkiyeli öğrencilerin oranı (%1.8) Kazakistanlı öğrencilerden (%9.2) daha düşüktür.

Benzer bir nokta da; her iki ülkede de öğretmenlik mesleğinin özveri gerektirdiği görüşünün yüksek oranda kabul edilmesidir. Bu görüşü kabul eden Türkiyeli öğrencilerin oranı (%90.9), Kazakistanlı öğrencilerden (%66.4) daha yüksektir. Bu düşüncüyü kabul etmeyen Kazakistanlı öğrencilerin oranı (19.6) Türkiyeli öğrencilerin (%2.8) yedi katıdır.

Öğretmen adaylarının cinsiyetine göre istediği bölüme girmeleri arasındaki ilişki her iki ülkede de anlamlı çıkarken, anlamlılık düzeyi Türkiyeli öğrencilerde daha yüksektir. Türk öğrencilerde erkeklerin %41.2'si ve kızların %59.5'i istediği alana girmiştir. Buna karşılık istediği alana giremeyen öğrencilerin %58.8'ini erkekler ve %40.5'ini kızlar oluşturmuştur. Bu sonuca göre cinsiyet bakımından Türkiyeli öğrencilerin erkekleri kızlardan daha yüksek oranda öğretmenlikten başka meslek istemekte ve istediği alana girememektedir.

Kazak öğrencilerde erkeklerin %74,3'ü ve kızların %60,1'i istediği bölüme girdiğini belirtmiştir. Elde edilen bulgulara göre cinsiyet bakımından Kazakistanlı öğrenciler Türkiyeli öğrencilerden daha yüksek oranda istedikleri alana girmiştir. Ayrıca Kazakistanlı erkek öğrenciler kız öğrencilerden daha yüksek oranda istediği alana girebilmektedir.

Öğrencilerin cinsiyetine göre öğretmenlik mesleğinin sevilmesi arasındaki ilişki yüksek düzeyde anlamlı çıkmıştır. Türkiyeli öğrencilerde erkeklerin %66,1'i ve kızların %86,4'ü öğretmenlik mesleğini sevmektedir. Bu konuda dikkati çeken bir nokta da öğretmenlik mesleğini sevmeyen Türkiyeli öğrencilerin üçte ikisini (%66.7) erkek öğrenciler oluşturmaktadır.

Kazakistanlı öğrencilerin cinsiyetine göre erkeklerin %51,4'ü ve kızların %57,2'si öğretmenlik mesleğini sevmektedir. Ayrıca bu konuda dikkati çeken önemli bir nokta her iki ülkede de kız öğrenciler erkek öğrencilerden daha yüksek oranda öğretmenlik mesleğini sevmektedir. Buna karşılık elde edilen bulgulara göre Türkiyeli öğretmen adayları Kazakistanlı öğretmen adaylarından daha yüksek oranda öğretmenlik mesleğini sevmektedir.

Öğrencilerin bitirdikleri lise türü ile öğretmenlik mesleğine bakışları arasındaki istatistiksel ilişki iki ülkede de anlamlı çıkmıştır. Buna karşılık Ka-

zakistanlı öğrencilerin bitirdikleri lise türüne göre, öğretmenlik mesleğine bakışları arasındaki istatistiksel ilişkinin anlamlılık düzeyi daha yüksektir. Türkiye’de bitirilen lise türüne göre öğretmenlik mesleğinin saygınlığının ve statüsünün düşük olduğu görüşü, meslek lisesi mezunlarından (%27,4) özel lise mezunlarına doğru önemli oranda düşmektedir (%6,3).

Kazakistanlı öğrencilerin bitirdikleri lise türü ile öğretmenlik mesleğinin statüsünün değerlendirilmesi arasındaki ilişki yüksek düzeyde anlamlı çıkmıştır. Bitirilen lise türüne göre öğretmenlik mesleğinin saygınlığının ve statüsünün düşük olduğunu belirten Kazakistanlı öğrencilerin en yüksek oranını (%34,8) özel lise mezunları, en düşük oranını ise (%6,3) Cimnazyum mezunları oluşturmuştur. Ayrıca Kazakistanlı öğrenciler Türkiyeli öğrencilerden daha yüksek oranda öğretmenlik mesleğinin çok saygın olduğu görüşünü benimsemektedir.

Öğrencilerin baba mesleğine göre, öğretmenlik mesleğinin sevilmesi arasındaki istatistiksel ilişki, her iki ülkede de anlamlı çıkmamıştır. Babası sanayici-büyük esnaf, avukat, doktor ve mühendis olan Türkiyeli öğrenciler yüksek oranda öğretmenlik mesleğini severken, babası çiftçi-hayvancı ve işsiz olan öğrenciler daha düşük oranda öğretmenlik mesleğini sevmektedir (%72,4). Kazakistanlı öğrencilerin babası işçi olanlar en yüksek oranda öğretmenlik mesleğini severken (%67,9), babası sanayici ve büyük esnaf olanlar en düşük oranda (%43,1) öğretmenlik mesleğini sevmektedir. Baba mesleğine göre öğretmenlik mesleğinin sevilmesi bakımından Türkiyeli öğrencilerin en düşük oranı, Kazakistanlı öğrencilerin en yüksek oranından daha yüksektir.

Babanın eğitim düzeyine göre öğretmenlik mesleğinin sevilmesi bakımından, her iki ülkede de babanın eğitim düzeyi ile öğretmenlik mesleğinin sevilmesi arasındaki istatistiksel ilişki anlamlı çıkmamıştır. Türkiyeli öğrencilerin babalarının eğitim düzeyine göre öğretmenlik mesleğinin sevilmesi bakımından babası lise mezunu olanlar en yüksek oranı (%84), babası okuma-yazma bilmeyen öğrenciler en düşük oranı (%69,2) oluşturmuştur. Öğretmenlik mesleğinin sevilmesi bakımından Kazakistanlı öğrencilerin en yüksek oranını (%87,5) babası ilkokul mezunu olanlar, en düşük oranını (%45) babası yalnız okuma-yazma bilenler oluşturmuştur.

Ekonomik duruma göre öğretmenlik mesleğinin değerlendirilmesi bakımından öğrencilerin ekonomik durumları ile öğretmenlik mesleğinin saygınlığı arasındaki istatistiksel ilişki iki ülkede de anlamlı çıkmıştır. Ekonomik durumu zayıf ve orta olan Türkiyeli öğrencilerden öğretmenlik

mesleğinin çok saygın olduğunu kabul edenlerin oranı %5,3 civarındadır. Ekonomik durumu iyi olan öğrencilerden öğretmenlik mesleğinin çok saygın olduğunu kabul edenlere rastlanılmamıştır. Buna karşılık ekonomik durumu orta ve üst seviyede olan öğrencilerin yaklaşık %18'i öğretmenlik mesleğinin statüsünü ve saygınlığını düşük görmektedir. Ekonomik durumu zayıf olan öğrencilerin %34,5'i öğretmenliğin saygınlığını ve statüsünü düşük görmektedir. Bu verilere bakıldığında ekonomik durumu zayıf olan öğrencilerden (%60,2), ekonomik durumu iyi olan öğrencilere doğru (%81,3) öğretmenliğin getirisinin yetersiz, fakat statüsünün normal olduğunu kabul edenlerin oranı yükselmektedir.

Kazakistanlı öğrencilerin ekonomik durumu iyi olanlardan (%17,7), ekonomik durumu zayıf (%30,2) olanlara doğru, öğretmenlik mesleğinin saygınlığının düşük olduğu görüşü artmaktadır. Buna karşılık mesleğin statüsünün çok iyi olduğunu kabul eden öğrencilerin oranı, ekonomik durumu orta olanlarda en yüksek (%40,8), ekonomik durumu iyi olanlarda en düşüktür (%25,8). Görüldüğü gibi, iki ülkede de öğretmenlik mesleğine sosyo-ekonomik düzeyi orta olan öğrenciler diğerlerine göre daha olumlu bakmaktadır.

Sonuç

Öğrencilerin baba ve annelerinin eğitim düzeyleri bakımından Kazakistanlı öğrencilerin anne ve babalarının eğitim düzeyi, Türkiyeli öğrencilerin anne ve babalarının eğitim düzeyinden oldukça yüksektir.

Türkiyeli ve Kazakistanlı öğrencilerin baba mesleği daha çok orta sınıfı oluşturan işçi, memur, öğretmen, küçük esnaf ve çiftçi-hayvancı gibi mesleklerdir. Ancak Kazakistanlı öğrencilerin algılamalarına göre babası sanayici ve büyük tüccar olanların oranı daha yüksektir.

Öğrencilerin kendi sosyo-ekonomik durumlarını algılamaları bakımından Türkiyeli öğrenciler daha çok orta ve alt sınıfı oluştururken, Kazakistanlı öğrenciler daha çok orta ve üst sınıfı oluşturmaktadır.

Öğretmen adayları meslek tercihinde önemli ölçüde aile ve arkadaş çevresinden etkilenmektedir. Öğretmenlik mesleğinin tercih edilmesinde Türkiyeli öğrenciler aile ve çevresinden daha az etkilenmekte ve mesleklerini kendi istekleriyle tercih etmek eğilimindedir.

Türkiyeli öğrencilerin öğretmenlik mesleğini isteme oranı Kazakistanlı öğrencilerden daha yüksektir. Türkiye'de öğrenciler daha çok hukuk, tıp,

mühendislik ve ticaret gibi meslekleri isterken, öğretmenlik mesleğini isteme oranı %8,3 tür. Kazakistan'da hukuk, ekonomi ve bankacılık gibi meslekler yüksek oranda istenilirken, öğretmenlik mesleğini isteme oranı (%3.5) daha düşüktür. Ayrıca Kazakistanlı gençlerinin vergi polisi (malîyeci), polislik ve tercümanlık mesleklerini isteme oranı öğretmenlik mesleğinden daha yüksektir.

Türkiye'de hukuk, mühendislik, tıp ve ticaret gibi mesleklerin ekonomik getirisi ve sosyal statüsünün diğer mesleklerden daha yüksek olduğu bilinmektedir. Buna göre bir mesleğin tercih sıralamasında onun ekonomik getirisi ve toplumdaki statüsü belirleyici rol oynamaktadır.

Türkiyeli öğrenciler öğretmenlik mesleğini daha çok sevmektedir. Buna karşılık Kazakistan'da öğretmenlik mesleğinin toplumdaki statüsünün ve saygınlığının daha yüksek olduğunu gözükmektedir.

Öğretmeliğin bireye iyi bir statü kazandırdığı düşüncesi her iki ülkede gençlerin yarısı tarafından kabul edilirken, ekonomik getirisinin yeterli olmadığı düşüncesi Türkiye'de daha çok benimsenmektedir. Bu mesleğe ekonomik açıdan olumsuz bakılması, öğretmenliğin ön sıralarda tercih edilmeyişinde önemli bir neden olarak görülmektedir.

Öğretmenlik mesleğinin ekonomik getirisine Kazak öğrenciler Türk öğrencilerden daha olumlu bakmaktadır. Öğretmen adaylarının kendi mesleklerini diğer mesleklerden daha düşük oranda istemesi, bu mesleğin statüsünün ve ekonomik getirisinin yeterli olmadığını göstermektedir.

Cinsiyete göre öğrencilerin istediği alanı seçmesi ve girmesi bakımından Türkiyeli kızlar ve Kazakistanlı erkekler daha yüksek oranda istediği mesleğe girebilmektedir. Öğrencilerin istediği alanı seçmesi ve girmesi konusunda önemli bir noktada, her iki ülkede değişik faktörlerin etkili olmasıdır. Türkiye'de öğrencilerin istediği bölüme girmesinde üniversitelerin alan kontenjanları ve öğrencilerin üniversiteye giriş sınavındaki başarıları belirleyici rol oynarken, Kazakistan'da fakültelerin bölümlerine giriş sınavıyla birlikte, fakülterlere göre miktarı değişen öğrenci eğitim ücretleri (harç veya paralı eğitim) belirleyici rol oynamaktadır.

Öğrencilerin öğretmenlik mesleğine olumlu bakışları konusunda her iki ülkede öğretmen adaylarının yarısından fazlası, öğretmenlik mesleğinde iş bulmanın kolay olduğunu kabul etmekte, bu mesleğin özveri gerektiren ve sorumluluk isteyen bir meslek olduğu görüşü yüksek oranda benimsenmektedir.

Cinsiyete göre her iki ülkede de kız öğrenciler erkek öğrencilerden daha yüksek oranda öğretmenlik mesleğini severken, Türkiyeli kız öğrenciler daha çok sevmektedir.

Her iki ülkede de ğretmen adaylarının çoğunluğunu klasik devlet lisesi mezunları oluşturmaktadır. Öğrencilerin bitirdikleri lise türüne göre öğretmenlik mesleğine bakışları değişmektedir. Türkiye'de meslek lisesi mezunları, özel lise mezunlarından daha yüksek oranda öğretmenlik mesleğinin saygınlığının ve statüsünün iyi olduğunu kabul etmektedir.

Kazakistanlı öğrencilerde benzer sonuç elde edilmiş, özel lise mezunları daha yüksek oranda öğretmenlik mesleğinin saygınlığının ve statüsünün düşük olduğunu kabul ederken, Cimnazyum mezunları bu görüşe daha düşük aranda katılmıştır.

Her iki ülkede de özel lise mezunları öğretmenlik mesleğinin statüsünü ve saygınlığını düşük görmektedir. Bu durumun mesleğin ekonomik getirisi ve toplumdaki statüsüyle yakından ilgili olduğu söylenebilir.

Baba mesleğine göre öğretmenliğin sevilmesi bakımından Türkiye'de babası sanayici –büyük esnaf, avukat, doktor ve mühendis olanlar, babası çiftçi-hayvancı ve işsiz olanlardan daha yüksek oranda öğretmenlik mesleğini sevmektedir. Buna karşılık Kazakistan'da babası işçi olan öğrenciler, babası sanayici ve büyük esnaf olanlardan daha yüksek oranda öğretmenlik mesleğini sevmektedir.

Baba mesleğine göre, babası işçi olan öğrenciler iki ülkede de yüksek oranda istediği bölümü kazanabildiğini belirtirken, babası tüccar ve sanayici olan öğrenciler daha düşük oranda istediği bölümü kazandığını söylemiştir. Kısaca babası işçi olan ğretmen adayları yüksek oranda öğretmenlik bölümüne razı olurken, babası tüccar-sanayici olan öğrencilerin öğretmenlik bölümüne razı olmadıkları gözükmektedir (Doğan 2003:57).

Öğrencilerin ekonomik durumuna göre öğretmenlik mesleğine bakışları açısından, ekonomik durumu zayıf olan öğrencilerden ekonomik durumu iyi olan öğrencilere doğru öğretmenlik mesleğinin statüsü ve ekonomik durumu hakkında olumlu görüş oranı azalmaktadır. Ayrıca ğretmenlik mesleğini sevenlerin en yüksek oranını ekonomik durumu orta olan öğrenciler oluştururken, en düşük oranını ekonomik durumu iyi olan öğrenciler oluşturmaktadır. Buna göre her iki ülkede de öğretmenlik mesleğini daha çok sosyo-ekonomik düzeyi orta olan öğrenciler tercih etmektedir.

Öğretmenlik mesleğinin cazip hale getirilmesinin çok boyutlu faktörlere bağlı olduğu söylenebilir. Birey açısından mesleğin sosyal statüsü, toplumdaki değeri, ekonomik getirisi, mesleğin sağladığı iş doyumunu, çalışma ortamı, bireyin meslekten beklentileri, bireyin bulunduğu sosyal konum, bireyin kendini gerçekleştirilmesinde mesleğin fırsat sağlaması ve bireyin kişiliği ile meslek özellikleri arasındaki uyum vazgeçilmez noktalardır.

Öğretmenin kişiliği, mesleki bilgisi, becerisi ve formasyonu mesleğiyle yakından ilgilidir. Genellikle günümüzde görev yapan öğretmenlerin çeşitli nedenlerle mesleğe karşı ilgilerinin ve mensubiyet duygularının yetersiz olduğu bilinmektedir. Bu nedenle, öğretmen adaylarına meslek bilinci ve meslek ideali verilmelidir. Oysa öğretmen yetiştiren okulların bilgi ve uzmanlaşmaya dönük eğitim düzeyi yükseldikçe, öğretmen adaylarının mesleğe karşı ilgilerinin ve mensubiyet duygularının azaldığı gözükmektedir. Bunun başta gelen nedenleri olarak öğretmen adaylarının meslekten beklentilerinin yükselmesi, meslek mensubiyeti duygusunun yeterli ölçüde verilemeyişi ve öğretmenlik mesleğinin giderek cazibesini kaybetmesi gibi, faktörlerin etkili olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak öğretmenlik mesleğinin hizmet anlayışı ve özveri konularındaki vazgeçilmez fonksiyonu ve önemi yüksek oranda kabul edilirken, mesleğin toplumdaki statüsünün ve özellikle ekonomik getirisinin yetersiz olduğu görüşü öne çıkmaktadır (Doğan 2000:85). Bu çalışmanın amacı açısından iki ülkede de öğretmenlik mesleği ilk sıralarda tercih edilen meslekler arasında yer alamamış, daha geri sıralarda tercih edilen meslek konumundadır.

Kaynaklar

- AKYÜZ, Yahya (1978), *Türkiye’de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki etkileri (1848-1940)*, Ankara, Doğan Basımevi, 332s.
- AKYÜZ, Yahya (2001), *Türk Eğitim Tarihi*, İstanbul, Alfa Yayını, 458s.
- ALKAN, Cevat ve HACIOĞLU, Fatma (1997), *Öğretmenlik Uygulamaları Öğretim Teknolojisi*, Ankara, Akın Yayınevi.
- ARSLANOĞLU, İbrahim (1997), *Türk Eğitim Sistemi*, Ankara.
- ATAÜNAL, Erdoğan (1987), “Yüksek Öğretim Kurulunun İlkokul Öğretmeni Yetiştirmeye İlişkin Projeksiyonu”, *Öğretmenin Dünyü Bugünü Geleceği, Sempozyumu*, 8-11 Haziran 1987, Gazi Üniversitesi, Ankara, s(207-203).
- BÜYÜK LAROUSSE (1986), *Sözlük ve Ansiklopedi*, C.17, İstanbul, Milliyet Yayını, s(90-91).

- CELKAN, Hikmet Y. (1987), “Öğretmen Yetiştirme Toplumsal Açıdan Tetkiki”, *Öğretmenin Dünyü Bugünü Geleceği Sempozyumu*, 8-11 Haziran, Gazi Üniversitesi, Ankara, s(85-98).
- DOĞAN, Cihangir (2000), “Ahmet Yesevi Uluslar Arası Kazak Türk Üniversitesi Öğrencilerinin Öğretmenlik Mesleğine İlişkin Düşünceleri”, *VII İlmî Teori ve Ders Metodu Konferansı, Bilig Yayını, Çimkent*, s(81-85).
- DOĞAN, Cihangir (2002), “Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Mesleğine İlişkin Tutumları”, *2000’li Yıllarda Uluslar Arası Katılımlı I. Öğrenme ve Öğretme Sempozyumu*, M.Ü. Atatürk Eğit. Fak., 29-31 Mayıs, (Yayımlanmamış Bildiri), İstanbul.
- DOĞAN, Cihangir (2003), *Türkiye’de Öğretmenlik Mesleğinin Sorunları*, İstanbul, Burak Yayınları, 240s.
- ERGÜN, Mustafa (1982), *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ankara, AÜDTCF. Yayını, 81s.
- KARAGÖZOĞLU, Galip (1987), “Yüksek Öğretime Geçiş’te Öğretmenlik Mesleğine Yönelme”, *Ankara, Gazi Üniversitesi, Sempozyumu*, s(271-284).
- KARAMUK, Ziya (1973), *Cumhuriyetin 50. Yılında Milli Eğitimiz*, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi.
- KAVCAR, Cahit (1982), “Tarihe Karışan Bir Öğretmen Yetiştirme Modeli: Yüksek Öğretmen Okulu”, *H.Ü. Eğit. Fak. Dergisi, Cilt:15, Sayı:1, Ankara*, s(197-214).
- KOÇER, H. Ali (1974), *Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 272s.
- KUNJEVNIKOV, E.M. (1984), “XXVI’ezd Kpss; Obseobrazovatelnie Skali”, *Provesçenie, Moskova*, s(71-38).
- KULAKSIZOĞLU, Adnan (1998), *Ergenlik Psikolojisi*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 236s.
- KUZGUN, Yıldız (2000), *Meslek Danışmanlığı*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- MEB. (1992), *Öğretmen Yetiştirmede Koordinasyon*, Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ankara, 522s.
- MEB. (2000), *2001 Yılı Başında Milli Eğitim*, APK Başkanlığı, Ankara.
- NARİGEJİ, Bekov (2000), *Kazakistan Gençliği*, Elorda, Astana.
- NERGNEY Mc.and CARRIER, C. (1981), *Teacher Development*, Macmillan Puplicing,, Co., New York.
- O’HARA, R.P., TİDEMEN, D.V. (1959), “*Vocational Self Consept in Adoles-*

- cence*”, Journal of Counselig Psychology, Vol: 6, s(292-301).
- OKÇABOL, Rifat ve GÖK, Fatma (1998), *Öğretmenin Profili*, Eğitim Sen Yayını, 115s.
- OKTAY, Ayla (1991), “*Öğretmenlik Mesleğinin ve Öğretmenin Nitelikleri*”, M.Ü. Atatürk Eğit. Fak. Eğit. Bilimleri Dergisi, Sayı:3, İstanbul, s(187-193).
- ÖNER, Uğur, (1982), *Benlik Kavramı İle Mesleki Benlik Kavramı Arasındaki Farkın Akademik Başarı İle İlişkisi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), A.Ü. Eğit. Fak., Ankara.
- ÖZCAN, A. Osman (1985), *Ülkemiz İçin İstetli Olabilecek Bir Mesleğe Yöneltilme*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fak., Yayını, 244 s.
- RAZON, Norma (1983), “*Meslek Seçiminde Aileye, Okula, Bireye ve Topluma Düşen Görevler*”, Eğitim ve Bilim Dergisi, Sayı:44, s(35-44).
- ROSER, R., ECLES, J.S., SAMEROFF, A., (1998), “*Academic and Emotinal Functioning in early Adolescence: Longitudinal Relations, Patterns and Perception by experience in Middle School*”, Development and Psychopathology, 10, s(321-352).
- ŞAHİN, Mustafa (1998), “*İlköğretimde Öğretmen Yetiştirme Süreleri ve Sayılarının artırılması*”, Milli Eğitim, Sayı 37, Ankara, s(91-99).
- SARACALOĞLU, Asuman (1991), “*Türkiye ve Japonya’da Öğretmenlerin Statüleri*”, Çağdaş Eğitim, Yıl; 16, Sayı;162, s(15-19).
- ÜLGEN, Gülten (1995), *Eğitim Psikolojisi*, Lazer Ofset Matbaası, Ankara.
- ZEHMN,S.J., KOTTLER, J.A. (1993), *The Human Dimension*, Corvwin Pres İnc. Sage Pablications Company Newbury Park, California.

Profession's Preferences and Thoughts of Teacher Candidates in Relation to Teaching Profession in Turkey and Kazakhstan

Assoc. Prof. Dr. Cihangir DOĞAN

Abstract: This study was carried out between 2001 and 2003 in Çimkent of South Kazakhstan, Turkistan provinces, Ahmet Yesevi International University of Turk-Kazakh and Marmara and Uludağ Universities of Turkey.

The purpose of this research is to determine preferences and thoughts of teacher candidates in relation to teaching profession in Turkey and Kazakhstan.

The research sample composed of 448 Kazakh and 726 Turkish (1174) teacher candidates by using survey method.

According to results of this research, professions were preferred with respect to their economic and status' levels. While trading, law, engineering and medical science were preferred in Turkey, law, economy, banking and policemenhip were preferred in Kazakhstan.

Although teaching profession was not preferred primarily in both countries, Turkish teacher candidates preferred it more primarily than Kazakh teacher candidates did.

In conclusion, although teaching profession was more preferred in Turkey than Kazakhstan, it did not primarily preferred in both countries. It can be said that according to life standards of both countries together with other factors are not acceptable level in relation to respect and statue of teaching profession because of its economic income.

Key Words: Profession's preferences, teacher candidates, teaching profession, financial situation, Status

* University of Marmara, Atatürk Faculty of Education/İSTANBUL
mcdogan@marmara.edu.tr

Выбор Профессии Учителя и Мнения Будущих Учителей по Поводу Данной Профессии в Турции и Казахстане

Джихангир ДОГАН^{*}, д.н., доцент

Резюме: Эта работа была выполнена в 2001 году в Чимкентской и Туркестанской областях южного Казахстана, в Международном Турецко-Казахском Университете имени Ахмеда Ясеви и в 2003 году в Турции, в Мармаринском Университете г. Стамбула и в Университете Улудаг г. Бурсы.

Целью данной работы является установление мнения будущих учителей, которые обучаются в этих двух различных странах, о выборе специальности и профессии учителя.

В исследовании был использован метод тщательного просмотра и для опроса были выбраны 448 казахских, 726 турецких студентов, общей численностью 1174 человек. Эти студенты заполняли анкету, состоящую из 66 вопросов.

Результаты анкеты показали, хотя профессия учителя в этих странах не предпочитается в первую очередь, она более предпочтительна в Турции чем в Казахстане. В каждой из этих стран в первую очередь отдают предпочтение профессиям, которые обеспечивают большие экономические выгоды и высокий статус. Тогда как в Турции предпочтение отдаются таким профессиям, как коммерческое дело, юриспруденция, инженерные специальности и медицина, в Казахстане в первую очередь предпочитают профессии юриста, экономиста, банкира, а также полицейского.

В заключении, несмотря на то, что в Турции профессия учителя более предпочитаема чем в Казахстане, эта профессия в обеих странах не смогла войти в список более преимущественных профессий. В соответствии стандартов жизни в этих странах, причиной этого обстоятельства, наряду с другими факторами являются и такие факторы, как экономическая невыгодность, отсутствие желаемого уровня статуса и почета этой профессии.

Ключевые Слова: будущие учителя, профессия, выбор профессии, профессия учителя, экономическое положение, статус

^{*} Мармарский Университет, Ататюркский Педагогический Факультет-СТАМБУЛ
mcdogan@marmara.edu.tr